

SvD KULTUR

Motståndet mot Nobelhuset växer

7 december 2014 kl 06:00, uppdaterad: 19 januari 2015 kl 10:52

Nobelhuset ska bli Stockholms nya märkesbyggnad. Men pengar saknas och motståndet mot planerna växer. Nu ifrågasätter till och med familjen Wallenberg – en av huvudfinansiärerna – bygget i dess nuvarande form.

Nobelstiftelsens chefer har ofta suttit länge på sina poster. Michael Sohlman satt i 19 år, hans företrädare i 20 och chefen dessförinnan i 24 år. Men när Lars Heikensten tog över i december 2010 var han redan 60 år och skulle inte kunna sitta lika länge. Hans tid i Nobelstiftelsen skulle bli kortare. Å andra sidan tänkte han genomföra det ingen av företrädarna klarat. Han skulle bygga Huset.

Redan i början av 1900-talet fanns planer på ett Nobels Palats vid Strandvägen i Stockholm. Nobelstiftelsen lät arkitekten Ferdinand Boberg rita en ståtlig byggnad som skulle inrymma såväl kontor, bankettsal som museum. Men planerna övergavs när första världskriget bröt ut. I stället inrymdes Nobelprisets festligheter så småningom i Stockholms Stadshus och Stockholms konserthus.

Tanken med ett Nobelcenter är att Nobelpristagarnas gärningar där ska bli inspiration för framtida generationer. Ett museum finns sedan 90-talet i Gamla stan, men i ett nytt Nobelhus skulle det kunna expandera. Huset kan rymma aktiviteter med besökande skolklasser, tvärvetenskapliga seminarier och forskningsprogram, och dessutom kontorslokaler för Nobelsfärens allt mer omfattande aktiviteter. Det skulle också bli en turistattraktion.

Under de hundra år som gått sedan Bobergs planer har flera utredningar gjorts om var detta Nobelmuseum borde ligga. Vid Slussen, på Skeppsholmen eller i Järnvägsparken vid Tegelbacken är platsförslag som passerat revy. Av olika anledningar har projekten aldrig fullföljts. Utredaren Bengt Göranssons förslag från 1997 krävde exempelvis en övertäckning av trafiklederna vid Tegelbacken, vilket aldrig blev av. Michael Sohlman fick pensionera sig med de ofärdiga planerna i byrålådan.

Lars Heikensten skulle dock tillföra ny energi.

– Jag tänkte att antingen gör vi detta nu eller också lägger vi ner projektet, säger han när vi träffas i det pampiga kontoret på Sturegatan.

Här möts man av en marmortavla med Alfred Nobel i profil.

Lars Heikensten är före detta riksbankschef. Han arbetade på Sveriges riksbank i tio år och hade där en yngre rådgivare i penningpolitiska frågor, Anders Borg, som sedan blev finansminister.

– Jag gick upp till Anders Borg och pratade med honom om Nobelhuset. Vad trodde han om det? Anders Borg svarade att det nog skulle bli svårt att få offentlig finansiering under kommande år, säger Lars Heikensten.

I stället kom de överens om att Heikensten skulle försöka få privata sponsorer till bygget. Anders Borg lovade ett årligt statligt driftstöd på 30 miljoner kronor. Han såg även till att kulturdepartementet som tidigare varit motsträvigt nu fick rätta in sig i ledet. Och så pratade Borg med partikollegan Sten Nordin i Stadshuset.

Finansborgarrådet var omedelbart med på noterna. I juni 2011 började stadens kvarnar mala. En arbetsgrupp kom snabbt fram till att Blasieholmen var den bästa platsen för ett nytt Nobelcenter. Bara några månader senare, den 1 december 2011, undertecknade Nobelstiftelsen och Stockholms stad en avsiktsförklaring om ett Nobel Prize Center.

– Vi fick ta över en tomt som var värd en fruktansvärd massa pengar, kanske någon miljard kronor, säger en nöjd Marcus Storch, som då var ordförande i Nobelstiftelsen och undertecknade kontraktet tillsammans med Sten Nordin och Lars Heikensten.

Några år tidigare, 2007, hade regeringens enmansutredare Christina Rogestam föreslagit ett Nobelhus på just Blasieholmen. Planen var då att göra en nybyggnad som både kunde inrymma ett Nobelmuseum och lösa Nationalmuseums lokalbehov. Men Michael Sohlman sa nej, byggnaden ansågs för anonym. Nobelstiftelsen ville ha ett landmärke som kunde ses från luften när Nobelpristagarna flögs över Stockholm med helikopter.

– ”Micha” tyckte det var för mycket baksidan på Nationalmuseum. Men rätt byggt blir det framsida. Dessutom är det bekvämt nära till Grand Hôtel där alla Nobelpristagarna bor, säger Marcus Storch.

När Sten Nordin satte hjulen i rullning började den omständliga byggprocessen i stadshuset. I augusti 2012 gjordes den så kallade markanvisningen. Placeringen av huset godkändes och det beslutades att marken ska upplåtas till Nobelstiftelsen genom tomträtt med bostadsavgäld. I klartext betyder det att marken hyrs ut på 50–100 år till en mycket låg hyra, cirka 4 miljoner om året. Dessutom lovade Stockholms stad att färdigställa marken till en kostnad av 125 miljoner kronor. Att den åtråvärda marken lovades bort med så förmånliga villkor motiverades med att den ”huvudsakligen är avsedd för museiändamål”.

Det formella beslutet togs av politikerna i Exploateringsnämnden, sedan tjänstemännen på Exploateringskontoret och Stadsbyggnadskontoret givit grönt ljus. Den dåvarande chefen för Stadsbyggnadskontoret hette Susanne Lindh.

I den rapport som först togs fram var Nobelhuset förhållandevis modest. Betoningen var på ett museum och den totala ytan var cirka 16 000 kvadratmeter. Kostnaden för bygget beräknades till 925 miljoner kronor. Det fanns inget auditorium och man höll dörren öppen för att ha gemensamma lokaler med Nationalmuseum, som länge lovats en utbyggnad.

En nyckelfråga vid placeringen på Blasieholmen var hur byggnaden skulle smälta in i den befintliga bebyggelsen. Det tullhus från 1876 som finns på platsen skulle stå kvar och utredarna skrev att det krävs en ”mycket omsorgsfull utformning med hänsyn både till Nationalmuseum, det gamla tullhuset och Skeppsholmen”.

Några år senare hade planerna förändrats radikalt.

Caroline Silfverstolpe blev förbluffad när hon öppnade tidningen och såg de tre tävlingsförslagen till en ny byggnad på Blasieholmen.

– Det var som om tre kraschade rymdskepp hade landat från skyn mitt i Stockholm, säger hon.

Hon hade inte följt diskussionerna om ett nytt Nobelcenter särskilt noga. Hennes jobb som departementssekreterare på UD upptog hennes tid. Men Caroline Silfverstolpe är också barnbarns barn till Gustaf Dalén, 1912 års Nobelpristagare i fysik.

– Farmors pappa, som var en modest man, skulle nog vända sig i sin grav om han fick se det här huset.

Caroline Silfverstolpe fick snabbt kontakt med andra kritiska röster och det dröjde inte länge förrän de startat en Facebookgrupp med närmare 7 000 medlemmar.

– Det förslag till hus som nu presenteras är alldeles för stort för att smälta in på Blasieholmen, säger hon.

– Byggnaden är högre än omgivningen och från Gamla stan kommer det att se ut som om Nationalmuseum fått kaninöron.

Huvudproblemet, tycker hon, är att platsen är illa vald. Blasieholmen med dess begränsade infarter har inte kapaciteten att ta emot alla busslaster med turister. Dessutom, menar hon, är det vansinne att riva det gamla tullhuset från 1876 som ritades av slottsarkitekten Axel Fredrik Nyström.

– Vi är inte emot ett Nobelcenter, men det förslag som nu föreligger är oacceptabelt. Ändå tycks stockholmarna ställas inför *fait accompli*. Förslaget har trummats igenom utan diskussion.

Gruppen kring Caroline Silfverstolpe har nu utvecklats till nätverket ”Bevara Blasieholmen – flytta Nobelbygget” med en rad profilerade opinionsbildare i styrelsen. Det är ordföranden i Sveriges byggnadsvårdsförening Vicki Wenander, ordföranden i Europa Nostra Calle von Essen, Björn Hasselgren från KTH och sist men inte minst Björn Tarras-Wahlberg som är ordförande för Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner. En sak förenar dem: de tycker att det Nobelhus som ritats av brittisk-tyska Chipperfield Architects är ett monsterbygge som inte passar in på Blasieholmen.

För några veckor sedan träffades de alla hemma i Björn Tarras-Wahlbergs våning på Strandvägen, med god utsikt mot Blasieholmen. Där lade de upp strategin för att få Nobelcentret flyttat. Björn Tarras-Wahlberg har ett långt förflutet som lobbyist. När han var chef för Skattebetalarnas förening hette en av dem som jobbade under honom Sten Nordin. Tillsammans lobbade de för lägre skatt.

– Sten Nordin gick omkring i röd overall där det stod ”hälften kvar” på ryggen, ler Björn Tarras-Wahlberg.

– Han är en snäll pojke, men frågan är vad han nu har satt igång? Jag måste äta lunch med honom snarast.

Björn Tarras-Wahlberg är numera starkt engagerad i byggnadsärenden. Han var redan inblandad i en kampanj mot ett höghusområde vid Torsvikssvängen på Lidingö där han tidigare bodde.

– Jag har lyckats stoppa 70 nya höghus där, säger han nöjt.

– Vi ska nog lyckas med det här också, tror du inte?

Lars Heikensten gjorde en lista och identifierade dem i Sverige som har mycket pengar. Överst stod Hennes & Mauritz ägare.

– Först gick jag till Stefan Persson, säger han.

Såväl Erling Perssons stiftelse som Knut och Alice Wallenbergs stiftelse var villiga att bidra med 400 miljoner kronor var. Ett problem var dock att Wallenbergstiftelsen enligt sina stadgar ska ge bidrag till forskning, inte hus. Därför blev planen att pengarna doneras till en nybildad stiftelse inom Nobelsfären, och att denna stiftelse sedan lånar ut pengarna till Nobelhuset AB. På så sätt undviker donatorerna dessutom risken att behöva betala skatt på sina donationer.

Alfred Nobels testamente tillåter inte heller att investeringar görs i ett hus, tillgångarna får bara användas för Nobelpriser. Förvaltningen av förmögenheten har dessutom gått sämre

under senare år, och prissumman har sänkts från 10 till 8 miljoner kronor. Att urholka Nobelprisets ekonomi ytterligare vore otänkbart. Men med 800 miljoner i donationer kunde Lars Heikensten börja andas ut.

En internationell arkitekttävling utlystes sommaren 2013 och i våras presenterades det vinnande förslaget. Ett gyllene hus, betydligt större och högre än de ursprungliga planerna. En stor kongresshall för 1 400 personer högst upp hade tillkommit, antalet kvadratmeter hade ökat från 16 000 till 25 000, inklusive ett underjordiskt garage. Av den ytan beräknades själva museets utställningsyta till 3 000 kvadratmeter, mindre än en åttondel. Resten var avsett för restauranger, kontor och konferenslokaler. Priset för huset hade höjts till 1,2 miljarder kronor.

Dessutom skulle såväl tullhus som hamnmagasin på platsen rivas.

Diskussionerna kring huset har fått många att fråga sig om Nobels unika varumärke riskerar att skadas. En strid ström av kritik har inkommit till finansborgarrådet Sten Nordin och till Nobelstiftelsen. Man ifrågasätter husets modernistiska utseende och placeringen mitt i Stockholm. Och ska Stockholms stad verkligen subventionera ännu en kongressbyggnad?

En direktör i näringslivet som vill vara anonym säger:

– Kapitalförvaltningen har varit för dålig för att behålla nivån på Nobelpriserna. Sen kör de igång det här projektet att bygga ett stort hus som ingen annan än Lars Heikensten vill ha. Ett stort mausoleum som man inte vet vad man ska fylla det med.

Vad var det då som motiverade att projektet växte så kraftigt på kort tid?

Flera kritiker, bland annat här i SvD, har hävdad att det är Wallenbergsfären som vill ha en stor kongressanläggning för att gynna sina affärer på Grand Hôtel. Detta förnekas bestämt av Peter Wallenberg Jr, som är vice ordförande i Knut och Alice Wallenbergs stiftelse.

– Vi tycker i grunden att ett Nobelcenter är en bra idé för att stötta svensk forskning, men vi har absolut inga synpunkter på geografisk placering eller på den arkitektoniska utformningen. Däremot har vi sagt att vi ogärna ser en lånefinansiering kopplat till detta.

Tvärtemot vad som ryktats anser Wallenbergarna att den planerade stora kongressalen blir för kostsam. Enligt Peter Wallenberg Jr har man därför framfört till Nobelstiftelsen att den inte borde byggas. Dessutom, menar han, ökar konkurrensen med kongressalar på Blasieholmen, vilket *inte* gynnar Grand Hôtel. Innan Wallenbergstiftelsen fattar slutgiltigt beslut om den utlovade donationen på 400 miljoner måste Nobelstiftelsen därför redovisa ”slutpusslet”.

– Vi måste veta hur allt hänger ihop, säger Peter Wallenberg Jr.

Nobelstiftelsen är just nu under hård tidspress för att få ihop resten av de pengar som behövs för att nå budgeterade 1,2 miljarder. Många har sagt nej. Varken familjen Rausing eller familjen Ax:son Johnson har bidragit. Och storägaren i Handelsbanken, Fredrik Lundberg, gav Lars Heikensten närmast en utskällning när han kom på besök. Lundberg äger nämligen en fastighet som ska bli granne med Nobelhuset, och han tror att risken är uppenbar att hans hus sjunker i värde. De som känner Fredrik Lundberg vet att han kommer att överklaga till sista instans.

Men även från Gamla stan på andra sidan vattnet kommer protester. Kungen och hovet har uttryckt skepsis till att ha en så modernistisk byggnad mittemot slottet. Lars Heikensten var på besök även där och fick då en stram kommentar från drottningen.

– Jag tycker att huset är väldigt fyrkantigt, sa drottningen diplomatiskt.

– Men det är ju slottet också, svarade Heikensten.

Osäkert om han därmed vann drottningens gillande.

Förutom de 800 miljonerna har det hittills flutit in 15 miljoner från Stenastiftelsen och 1 miljon dollar från familjen Osher. Det saknas fortfarande 375 miljoner kronor.

– Vi kan tänka oss att låna resten av pengarna, men enbart om vi har trygga intäkter som räcker för att täcka räntorna, exempelvis genom uthyrning av det garage som eventuellt byggs, säger Lars Heikensten.

Problemet är att såväl Erling Perssons stiftelse som Wallenbergstiftelsen har satt som villkor att resten av pengarna *inte* lånefinansieras. Hur Lars Heikensten ska ta sig ur detta dilemma är oklart.

Av någon anledning vill Heikensten inte visa den preliminära driftbudgeten utan presenterar en budget ”i grova drag”; kostnaderna beräknas till 120 miljoner kronor per år. Detta ska täckas med 60 miljoner i offentliga bidrag, 30 miljoner från biljettintäkter och hyresinkomster från restauranger och affärer, medan 30 miljoner ska komma från företag som vill sponsra vetenskaplig verksamhet i huset. Än så länge är enbart 30 miljoner från staten och 10 miljoner från Stockholms stad säkrade. Inte ens hälften av verksamheten är således finansierad.

Men Lars Heikensten är inte orolig. Han är övertygad om att Nobelcentret blir en turistmagnet. Besöksantalet kommer att tredubblas jämfört med dagens Nobelmuseum, till 600 000 per år, säger han. Det skulle innebära fler besökare än både Nationalmuseum och Moderna museet.

I december 2013 rekryterades en chef till Nobelhuset AB – Susanne Lindh. Samma Susanne Lindh som nyss var chef för Stadsbyggnadskontoret.

Lars Heikensten hävdar att avgörande för rekryteringen var hennes erfarenheter av stora byggprojekt, inte hennes erfarenhet från stadsbyggnadskontoret. Men tillägger sedan:

– Jag vägrade fördelar och nackdelar och kom fram till att det var mer fördel att hon kunde stadsbyggnadsfrågor än nackdelen att vi eventuellt skulle få negativ publicitet.

I sin egenskap av stadsbyggnadsdirektör var Susanne Lindh en av de högst ansvariga tjänstemän inom Stockholms stad som fick igång projektet om Nobelcentret. Två år senare får hon själv chefsjobbet på Nobelhuset. Som tack för hjälpen?

– Så är det inte alls, säger Susanne Lindh.

– Projektet följde en normal beredning. Mitt uppdrag var att starta planprocessen våren 2013, men då hade jag ännu inte fått någon förfrågan från Nobelstiftelsen. Den första kontakten togs i september det året.

Stadsbyggnadskontorets projektledare Jonas Claeson tycker inte det är konstigt att hans tidigare chef nu är med utifrån i projektarbetet.

– Det är bra med en person som har förståelse för Stockholm, säger han.

Jonas Claeson berättar att det är Nobelstiftelsen som tar fram de skisser och planer som i vår ska visas för politikerna. Och det utkast till ”tjänsteutlåtande” han nu skriver kommer

Susanne Lindh att få faktagranska innan det lämnas till byggnadsnämnden, där beslut om detaljplanen ska tas innan det skickas ut på samråd.

I stadshuset råder viss osäkerhet eftersom alla politiker i nämnderna är på väg att bytas ut. Första januari nästa år tillträder helt nya politiker – och i stadsbyggnadsnämnden blir detaljplanen för Nobelhuset deras första ärende.

Den enda politiker som hittills offentligt uttryckt avvikande åsikter är Folkpartiets talesperson för Stockholm, Lotta Edholm.

– Jag är positiv till ett Nobelcenter på Blasieholmen, men jag tycker absolut att tullhuset ändå måste bevaras, säger hon.

– Varför kan inte arkitekterna göra ett förslag som kopplar till den miljö som redan existerar? Varför måste de utgå från en tom grusplan? Nobelstiftelsen har inte tillräckligt sett till de kulturhistoriska värdena och därmed riskerar de hela projektet.

Enligt Lotta Edholm är en förutsättning för bygget dessutom att det inte ger Stockholms stad stora utgifter.

– Det blir kanske inga inkomster men heller inga utgifter, säger hon optimistiskt.

***

Finansieringen haltar och kritiken växer. De tillträdande politikerna har en rad svåra frågor att ta ställning till: Ska tullhuset bevaras? Ska ett garage under huset byggas? Vem ska betala för att iordningsställa tomten? Och ska Nobelhuset verkligen få vara högre än Nationalmuseum? Vore det bästa att flytta det till annan plats?

Det tycks allt mindre självklart att Lars Heikensten verkligen kommer att få sitt Hus – åtminstone det guldglänsande hus som nu planeras.

Lars Heikensten sitter i den fåtölj han alltid använder när han tar emot besökare. Därifrån har han utsikt över Humlegården. Efter någon timmes diskussion öppnar han för att Nobelhuset kanske ändå kommer att krympas. Om han tycker att tullhuset borde bevaras förblir oklart, men någon annan placering än Blasieholmen kommer inte på tal.

– Den diskussionen är avslutad, säger han och påminner om att Nobels ståtliga palats har diskuterats fram och tillbaka i årtionden.

Nu är det dags att sätta spaden i marken.

Gunnar Lindstedt är författare och frilansande journalist.

Text Gunnar Lindstedt